

A 1224

A VESZPRÉMI PIARISTA DIÁKSZÖVETSÉG KIADVÁNYAI.
6. szám.

BOLGÁR MIHÁLY EMLÉKEZETE.

A DIÁKSZÖVETSÉG 1931. OKT. 11-IKI
KÖZGYÜLÉSÉN ELMONDTA

BOKROSSY JENŐ
VÁROSI MŰSZAKI TANÁCSNOK.

VESZPRÉM, 1932.
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDA.

1389-04-18

BOLGÁR MIHÁLY EMLÉKEZETE.

A DIÁKSZÖVETSÉG 1931. OKT. 11-IKI
KÖZGYÜLÉSÉN ELMONDTA

BOKROSSY JENŐ
VÁROSI MŰSZAKI TANÁCSNOK.

VESZPRÉM, 1932.
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDA.

~~31221~~ B 75
Veszprém-megyei
könyvtárak

1895. március hó 10-én délután futótüzként terjedt el a városban a megdöbbentő hír: meghalt Bolgár Mihály. A testi és szellemi óriás visszaadta nemes lelkét Teremtőjének s egy egész várost döntött gyászba váratlan elmúlásával. Mint volt kis diákjának s a város egyik legfontosabb közegészségügyi intézménye, a vízmű vezetőjének, amely vízmű neki szellemi gyermeke volt, nekem jutott a hálás szerep, hogy az emlékezés útján élvezessem hallgatóimat hozzá, aki nagy tudása, bámulatossága, sokoldalúsága, páratlan szorgalma és munkabírása mellett csupa szív volt, akit városunkban, ahol 9 évig munkálkodott, kor, nem, vallás és társadalmi állásra való tekintet nélkül mindenki ismert, tisztelt, szeretett és becsült.

De amennyire könnyű feladat róla kegyeletesen megemlékezni, annyira nehéz azt úgy cselekedni, hogy a megemlékezés méltó legyen azokhoz a kiváló erényekhez, melyeket egész életén keresztül gyakorolt, s amelyek halhatatlanná tették nevét városunk történetében. S mert nem hivatásom a tolforgatás, felhasználom a

nálamnál hivatottabbnak: Bolgár Mihály áldásdús életére és munkálkodására vonatkozó adatait.

A rendház életrajz gyűjteményében a következőket olvashatjuk a megboldogultról:

«Bolgár Mihály Gyerkén született Hont megyében, 1861. szeptember 1-én. Jómódu földhírtokos szülőknek volt a gyermeke; kinövekedvén a gondtalan gyermekorból, a selmeci, majd a besztercebányai elemi iskolákban sajátította el az ismeretek legelső elemeit. Középiskolai tanulmányait az esztergomi gimnáziumban kezdte meg s elvégezvén a 6-ik osztályt, 1878 augusztus 27-én lépett a piarista rendbe Vácott. Az élénk és eszes ifjú a próbaév alatt azonnal magára vonta előljáróinak figyelmét, akik gyorsan fejlődő képességeinek ügyes vezetésükkel megadták a helyes irányt és oda nyújtották neki az önvizsgálatnak eszméltető eszközeit. Bolgár Mihály a haladni, tökéletesedni vágyó lélek, buzgó törekvéssel csüngött előljáróinak tanításain s az ujoncév eltelte után teljesen tisztában levén a rend szeni alapítójának céljával, erőt érzett a rend munkásainak sorába lépni s ott egész életen keresztül kitartani.

Elvégezvén Kecskeméten a gimnázium 7. és 8-ik osztályát és Nyitrán a két éves hittudományi tanfolyamot, a kolozsvári tudományegyetemen választott szaktárgyaiban, a természet- és mennyiségtanban oly kitartó hévvel képezte magát, hogy fiatal rendtársai közül mindig az elsők között volt. Neki nem kellett ösztönzés, a komolyan gondolkozó ifjú buzgalomával önként törekedett célja felé. Távolságától a világias vágyaktól s az üres

ábrándoktól, komolystudiumai a folytonos munka és tettek terén tartották őt, bár nem mulasztotta el, hogy szívének is nyújtson nemes táplálékot, nehogy az egyoldalúság korlátai közé szoruljon.

Az egyetemi tanfolyam elvégzése után, 1885 július 18-án áldozópappá szenteltetett s Veszprémben nyert helyettes tanári alkalmazást. Örömmel lépett az iskolába, hő vágyainak elért helyére és folyton tanulva, fáradhatatlanul kísérletezve, miután a tanári oklevelet 1886-ban megszerezte, tanítványainak és tanulmányainak élt, hogy mennél szélesebb körben használhasson.

Csak tíz évet tölthetett el a nevelés, tanítás terén, egyet Szegeden s 9-et Veszprémben, de ennek a 10 évként minden napja hasznos munkában telt el. Bolgár Mihály szép példáját nyújtotta annak, hogy mire képes rövid idő alatt is a hivatásának élő léleknek önzetlen törekvése és munkássága, mire képes a pályának, hivatásnak tiszta szeretete. Az ő lelke csak egy vággyal volt egészen eltelve, azzal, hogy szellemének fáradtsággal gyűjtött kincseit osztogassa mindenkinek. Igaz nemes lélek, hivatott piarista és valódi emberbarát volt.

Fáradhatatlansága a nevelés, tanítás, tudományos irodalom és a gyakorlati élet terén is egyaránt figyelemre méltót mutat fel. Az iskolában az avatott szaktudósnak alapos oktatásával tünt ki és gyengéd bánásmódjával tanítványainak forró szeretetét nyerte meg.»

Hatalmas alakja sohasem ébresztett bennünk, kis diákokban, félelmet, mert szelid sze-

mei akkor is mosolyogtak, mikor haragot mutatott. Tanítványai, kicsi és nagy, a szó szoros értelmében tűzbe mentek volna érte és vele, amit az 1893-iki nagy tüzvész alkalmával be is bizonyítottak, mikor herkulesi alakja vezette őket a félelmes elemmel felvenni a harcot s megállítani romboló utjában. A városi kórház veszélyeztetett tetőzetét védelmezték meg a repülő zsarátnokok ellen. Tanítványait szerető szíve szóla meg az 1893/94-iki értesítőben megjelent «Egészségügyi szempontok gimnáziumunk kibővítésénél» című értekezésében. Az első fejezet «A tanulmányokkal való túlterhelés, mint a testi nevelés legfőbb ellensége», címmel, minden szavában a tanítványaiért komolyan aggódó és tépelődő lelkét tárja elénk. A munkával való túlterhelés okairól felhossa az értekezésben a szaktanítás behozatalát, amelynek következtében az iskolai munkabeosztás nem lehet olyan egyenletes, mint az osztálytanítás idejében, felhossa egyes tanárok esetleges tiszteletreméltó, de túlzott ambícióját, a sok házi és iskolai feladatot, új tárgyak bevezetését az elavult tárgyak kiküszöbölése nélkül stb. Legjobban reávilágítanak tanítványai egészségéért aggódó lelke nemességére a fenti fejezetből vett alábbi idézetek:

«Tapasztalat, hogy az osztályok jelesebb tanulóit messze túlszárnyalják a középszerű tanulók, akár a magasabb tanintézet padjaiban, akár pedig a társadalmi életben. Ezt pedig nem lehet másnak tulajdonítani, mint annak, hogy a nagy teherrel erősen küzdő elme elfárad s

mikor az igazi tettekre kerülne a sor, az agyoncsigázott lélek hasznavehetetlenné válik».

Vagy: «Az a fiú, aki egyszer elvesztette bizalmát saját erejében, nem fog többé jó gyakorlatot írni. Ha valaki megfigyeli gyakorlatírás közben azon fiuk kinlódását s kapkodását, kik valami nehézségnél fogva megakadtak s nem bírták befejezni munkájukat, meg fog győződni arról, hogy az idegességnek mesteribb készítési módja a gyakorlat írásnál nem is képzelhető.»

A továbbiakban a következőket mondja:

«Amily fontos egyrésztől az 50 percig tartó előadást lelkiismeretesen betölteni, ép oly szükséges másrészt, hogy az órákzők 10 percig tartó szabadideje meg ne rövidíttessék, mert ez alatt nyerhetnek a fiuk, a szabad levegőre jutva, vagy leckéjüket ismételve, új erőt a következő tárgyhöz. Sajátságos, mily változók a felfogások. Még csak 5—6 év előtt is egyik tanár a másiknak adta át az ajtókilincset s hanyat-homlok versenyeztek abban, hogy ki tudja többször társára nyitni az ajtót — s íme ezen elavult erényt ma már úgy tekintjük, mint a fiuk egészsége ellen elkövetett legnagyobb barbarizmust.»

Az iskolai butorok, főképen a padok régi és új célszerű méreteit tárgyalva, így ír: «Megfigyeltem írás és olvasás közben a szegény kis fiuk magatartását eme ormótlan padokban; a pad széle épen az állukig ért, írásközben fel kellett állniuk, olvasáskor pedig a könyvet térdükön s a könyvtartó fiókon a pad alatt tartották.» Mintha csak rólam írta volna, aki az osz-

tály legkisebbjei közé tartozva, bizony ki se igen látszottam a magas pádból.

Mindig és mindenben az ő kedves fiainak a jó volta, egészsége érdekli. Erre való tekintettel vizsgálja továbbiakban az egész építkezés ügyét, az előadotternek nagyságát, ürtartalmát, megvilágítását, akusztikáját, fűtését, légcserejét, vizellátását, tisztogatását, berendezési tárgyait, butorait, tűzbiztonságát olyan részletességgel, alaposággal, mélységgel, hogy ez a sokoldalúság és mindenre kiterjedő figyelem bámulatba ejt s csak abban a végtelen szeretetben leli magyarázatát, amellyel szívébe fogadta az ő fiait úgy, mintha édes gyermekei lettek volna.

S nemcsak értekezést irt a gimnázium cél-szerű kiépítéséről, de ujjászervezte a természet-tani szertárt, falitáblákat rajzoltat a növendé-kekkel, tevékeny részt vett a folyamatba tett épít-kezés ellenőrzésében és vezetésében is, sőt még fizikailag is közreműködött abban. Élénken él a kép lelki szemeim előtt. Iskolába siettünk egyik tavaszi reggel. Az intézet udvarán nagy rakások voltak felhalmozva a bontásból kikerült téglák-ból. Egyik rakás mellett ott állott Bolgár Mihály tanár ur fenyőhöz hasonlatos sudár alakja, fején bojtos házi sapkával, egyik kezében kőműves kalapács, másik kezében egy a bontásból ki-került téglá, reverendája pedig csupa fehér mész-habarc s por. A téglákról tisztogatta le a kalapács-csal a régi habarc s maradványokat s a letiszti-tott téglákat uj,halomba rakta. Még fizikai mun-kával is elősegítette, hogy szeretett fiai a taní-

tás és az egészségügyi követelményeknek meg-felelő intézethez jussanak.

Jellemző szelid, megértő lelkületére az alábbi kis epizód:

Egy téli ködös reggel minisztráltam Bolgár tanár urnak a homályos, hideg templom egyik mellékoltáránál. Nagyon fáztak a kezeim, kicsi is voltam, gyenge is voltam, s mikor át akartam vinni a nagy misekönyvet az oltár egyik oldaláról a másikra, a hatalmas könyv kicsuszott meggém-beredelt kezemből s óriási puffanással az oltár előtti dobogóra esett. Borzasztóan megrémültem, mi lesz most? De egyszerre elpárolgott a félel-mem, mikor Bolgár tanár ur megfordulva vigasz-talóan, jóságosan és szeliden, reám mosolygott. Hát lehetett volna ilyen embert, aki a gyenge-séggel, a gyarlósággal szemben ennyi megértést tanúsított, nem szeretni?

De Bolgár Mihály szerette nemcsak diákjait, hanem a város egész közönségét, minden rendü-rangu polgárát s szelleme gazdag kincseit bősé-gesen szórta széjjel, tanítva mindenütt és min-denkit, aki tudásra vágyott. A Délmagyarországi Természetudományi Társulat füzeteiben, a vesz-prémi főgimnázium értesítőiben, hirlapokban, ön-állóan is jelentek meg értekezései és tudományos cikkei s számtalan népszerű felolvasást is tartott a felnöttek oktatása céljából.

A gimnáziumi értesítőben a már említetten kívül a következő két értekezése jelent meg:

1888/89-iki tanévben: A légköri villamosság tüneményei.

1802-03-iki tanévben: Veszprém meteorologiai viszonyai és kútviizei.

Ha Bolgár Mihály semmi mást nem írt volna, mint az utójára említett értekezését, akkor is arany betűkkel kellene bevésni nevét Veszprém város történetébe, mert az az értekezés lett fundamentuma a város legfontosabb közművének, a városi vízműnek.

Az értekezés első részében leírja a víz történetét, a Séd felső és közép forrásvidékét és geológiáját, a Séd forrását, a légköri lecsapódásokat, a csapadék elosztást, Veszprém egészségi viszonyait s klímáját, a második részben a jó, tiszta és egészséges vizet, az idegen alkatrészeket a vízben, Veszprém kútviizeinek vegyelemzését, amely megdöbbentő adatokat tartalmaz a volt kutak fertőzöttségéről, a veszprémi talajvizek összefüggését s reá tér befejezősképen a veszprémi vízkérdésre. Megállapítja, hogy a város viizeinek összetétele úgy is, mint egészségi szempontból a legjobbnak mondható, de a város belső területén található kutak viize részben a helytelenül épített csatornák, részben az ugyanígy épített pecegödörök által majdnem kivétel nélkül fertőzve van s így az egészségre veszedelmes s kijelenti, hogy az akkor még élvezhető kutak is nemsokára hasznavehetetlenekké fognak válni a talaj évről-évre nagyobb mérvű szennyeződése következtében.

Négy módot jelöl meg a városok vízbeszerzésére: 1. Kellő számú kutak ásását. 2. Mély artézi kút furását. 3. Távoli és erős forrásvizek

egybegyűjtését és a városba bevezetését s 4. közelben található jó víznek gépi erővel való felhajtását a szükséges magasságokba.

Az első mód szerinte Veszprémben céltalan, mert a talaj fertőzött.

A második, az artézi kutak furása sem alkalmazható, mert a városnak csekély a vízvidéke s a csapadék jó része források alakjában tör elő, de ha még a furással el is lehetne érni a vizet, az legtöbb helyen nem emelkedne a felszínig sem.

A harmadik módon már lehetne vizet nyerni, de akkora költséggel, amelyet Veszprém nem bírna el.

Marad tehát a negyedik mód, közeli forrásoknak gépi erővel való felemelése, amelyre mint mondja, helyi példa is van; a püspöki palota vízellátása. Ezt a vízművet nagymányai báró Koller Ignác, veszprémi püspök és Veszprém-megye utolsó egyházi főispánja építtette Thumler Henrich, feleségem dédapja által, 1766—1776-ban.

Az értekezés végső konkluziója tehát az, hogy Veszprémben csak a negyediknek említett vízbeszerzési mód vezethet célhoz és pedig közeli források viizeinek gépi erővel való felemelése. Az értekezés a következő sorokkal végződik:

«Ha valaki végig tekint Veszprém hegyes-völgyes területén, könnyen meggyőződhetik arról, hogy itt az egész város vízszükségletén egy víz-erőművel segíteni sehogysem lehet s legkevesebb három vagy négy helyen felállított vízmű által oldható meg sikerrel a vízkérdés, de semmi esetre sem kutak furása által.»

Ezeket a sorokat 1893-ban írta Bolgár Mihály, ugyanezen évben pusztított Veszprémben a borzalmas tűzvész, amely 152 házat hamvasztott el s 800.000 forint kárt okozott, de közvetve nagy mértékben elősegítette a Bolgár Mihály által tervezett és sürgetett vízmű létrehozását. A mértékadó körök ugyanis most már meggyőződtek arról, hogy nemcsak az egészséges ivóvíz szempontjából sürgős a vízmű megépítése, hanem tűzvédelmi szempontból is, hiszen a tűzvész okozta károsszeg 1/3-éből meg lehetett volna építeni az egész korszakalkotó művet. Bolgár Mihály már nem élte meg azt a percet, amikor megindultak a vízmű gőszivattyúi, a kivétel sem teljesen az ő elgondolásai alapján történt, mert üzemgazdasági szempontból a vízemelő berendezést mégis egy helyre koncentrálták, de merem mondani, hogy az ő értékes, megbecsülhetetlen előmunkálatai és erőteljes propagandája nélkül talán Veszprém város is csak a Speyer köleséből építette volna meg vízművét, mint a legtöbb vele egyenrangú vidéki város s akkor íti is 150—200 000-os pótdadó s elviselhetetlen vízdíj terhelné a város polgárait. Így mutatkozik a gyakorlati életben egy önzetlen férfi szellemi munkájának mérhetetlen értéke. Ezért gondol kegyelettel, hálaival, szeretettel Veszprém város minden polgára Bolgár Mihályra s hogy az utókor se felejtse el nevét, a város közönsége a tűzvész által elpusztított, de újraépült egyik cserhádi utcát róla nevezte el.

Csak 1885-ben helyezték Veszprémbe s már

1886-ban megkezdte érdekes és tanulságos előadásaival a felnőttek oktatását s a következő címeken tartott felolvasásokat: Az éghabboruk, A villamosság, Az erők hatása a testekre, A hang és tulajdonságai, Kísérletek a fénytantból, A statikai és légköri villamosság, A mágnesség és állati delejesség, Az aneroid barométer, A főzés titka, Kísérletek éfényel és könnnyel, A zenei hangok, Venus és Jupiter bolygók, A vizkérdés Veszprémben, Tájékoztató ismeretek Veszprém leendő vízvezetékéhez, Villamos világítás Veszprémben. Tudományos és oktató munkálkodásán kívül tevékeny részt vett a társadalmi életben is s a katolicizmus erősítésén is állandóan tevékenykedett. Még halála napján — 1895 március 10-én — délelőtt is részt vett a Katolikus Kör szervezkedő gyűlésén, még ebéd után visszavonulva szobájába «A mesterséges világításról» című felolvasásán dolgozott, mikor hirtelen rosszul lett. A gyorsan alkalmazott orvosi segítség nem tudta megmenteni, a szívszéllhűdés pár perc alatt kioltotta páratlanul értékes életét.

Halála mélységesen megdöbbenette rendtársait, a tanuló ifjúságot, a város és vármegye egész közönségét, s hogy mekkora veszteség érte elmulásával azokat, akik szerették, tisztelték és becsülték, vagyis az egész város közönségét, arról fényesen tanuskodnak azok a cikkek, amelyek elparentálják Bolgár Mihályt. Ezeket kell még ismertetnem, mert az én szavaim gyengék lennének ahhoz, hogy méltóan jellemezzék a nagy halottat.

A gimnáziumi értesítő a következőket írta a halálesetről:

«Bolgár Mihályban, akiben a szép készütség ritka gyakorlati érzékkel párosult, nemcsak a testület vesztett sokat, hanem a város s a megye is. Üdvözült társunk, aki kilenc éven át volt a helybeli gimnázium tanára, bokros teendői közepette is talált időt arra, hogy kutatásainak, önálló gondolkodásának gyümölcseiben másokat is részeltessen. Ő kész szolgája volt mindig a közügynek. Feledhetetlen a gimnáziumi bizottság előtt az intézet kiépítésénél tanusított szakértelme s fáradhatatlan buzgótsága, ércnél is maradandóbban örökítették meg nevét azon törekvései, melyek által a város jólétét s előhaladását célozta.» Aminő általános volt az ő működése, olyan volt a gyász is, melyet érte Veszprém és környéke magára öltött.

Hű képe domborodik ki Bolgár Mihály jellemének a következő nekrológ részletből:

«A szorgalomban példaképe volt társainak. Oktatta, nevelte az ifjúságot tudományra, hazaszeretetre, magasan dobogó szívében a szép, jó és igaz örök eszményeivel. Ahol csak feltűnt hatalmasan megtermett daliás alakja, tisztelet környékezte. A hajdankorban, midőn szerzetesi markok is csatabárdot szorítottak, ilyen lehetett egy-egy Kapisztrán alak. Derű és nyájjasság követte lépteit. Ész és szív szép harmoniában egyesült benne. Élete a tudomány és vallásosság mintaképe volt, mert kétszer magasztos hivatásában, mint pap és mint tanító össze tudta egyez-

teni az igaz tudományt az igaz vallásossággal. Példa volt rá, hogy még vannak önzetlen, tisztelkű emberek, akik a jót, nemest önmagáért és nem földi jutalom ellenében gyakorolják, akik a közjóért tiszta hazaszeretetből lelkesednek és fáradoznak.»

A Veszprémi Független Hírlap a következőket írta:

«Nem volt itt se rokona, se családja, se vagyona. Családja, testvérei a jó piaristák, melegítő tüzhelye a csendes zárdaépület. Kincse a tudomány, melyet kéréstlen oszlogatott itt szét közöttünk s egyetlen vagyona a közszeretet, mellyel körülrajongta minden ember. Pap volt a szó legnemesebb értelmében. Felkereste az isteni ideálhoz vezető minden ösvényét a harcnak és munkának s latba vetette érte agya minden tűzét, szíve minden dobbanását, lelke egész nagyságát. A jó papok, igaz tudósok és jellemiszilárd hazafiak önzetlensége uralta egész lelkületét és szellemvilágát s ezt a nagy erényt a hazafiság és emberszeretet oltárára áldozta fel pazarul. Szegényen, de boldogan.»

Egy pályatársa szavaiból a következőket idézem:

«Nyilvánvaló bizonyosságul szolgál a Bolgár Mihály iránt kifejezett közrészvétel annak, hogy nemcsak hős hadvezérek, nemcsak bölcs államférfiak, nemcsak nemes lelkű egyházfők, hanem egyszerű, szegény pedagógusok is rászolgálhatnak arra a közbecsülésre, mely a hiven teljesített kötelesség kincsét érő jutalma szokott lenni.»

Mélyen tisztelt Urain! Ez mind egy-egy gyönyörű virág abból a koszorúból, mellyel köteles kegyeletét róttá le a város minden rendü-rangu polgára a nagy halott iránt, aki mint mindannyiunk példaképe kell, hogy lebegjen szemünk előtt.

De a koszorúból még egy virág hiányzik s én most ennek pótlására teszke indítványt. Mély tisztelettel javasolom, hogy a Veszprémi Piarista Diákszövetség Bolgár Mihály emléke iránti kegyelelele jeléül helyezzen el egy egyszerű emléktáblát a városi vízmű gépházának falára. Nem díszes, költséges márványtáblát, hanem egyszerűt, mert maga Bolgár Mihály is egyszerű volt s ennek dacára mérheterlenül értékes s ez a mai viszonyoknak is megfelelő egyszerű tábla is hirdetni fogja az ő hervadhatatlan érdemeit s a hálás utókor kegyeletét. A táblára a következő szöveget ajánlom:

A Veszprémi Piarista Diákszövetség tudomására adja mindenkinek, hogy az 1896-ban épült városi vízművet Bolgár Mihály (1861—1895) piarista tanár önzetlen tudományos kutatásai és fáradhatatlan tevékenysége segítették létrehozni.

Avval a hő fohással zárom szavaimat, hogy a Mindenható sok hozzá hasonló férfiuval áldja meg szegény hazánkat és városunkat s ha ez a fohásom meghallgatásra talál, akkor a jövőendő nem lesz olyan sötét és reménytelen, mint amilyennek most látjuk.

2019 AUG 22.

A Veszprémi Piarista Diákszövetségnél kaphatók:

1. Szövetségi értesítők. (Eddig 2 kötet.)
Tagilletmény. Bolti ára P 1.—
2. Dr. Hám Antal emlékezete. Tagilletmény. Bolti ára P —20
3. Endrődi Sándor verses kötetei:
Anakreoni dalok (180 l.) P 3.—
Kuruc nóták (kötve, 170 l.) P 1'60
Játszi órák (díszkötés, sok képpel) P 2.—
4. Endrődi Sándor emlékezete P —50
5. A Piarista Diák kis Kalauza IV. k. Egyesületi jelvény P —80
6. Pintér Kálmán emlékezete. Sziklay Jánostól. Tagilletmény. Bolti ára P —20
7. Horváth C.: Veszprémi emlékek . P 1.—
8. Raák Gy.: Gyümölcskertészet . . P 1.—
9. Bolgár Mihály emlékezete. Tagilletmény. Bolti ára P —20
10. Hősi emlékmű levelezőlapok drbjá P —30

Postatakarékpénztári csekkzámla : 7204. sz.